

Recente ontwikkelingen in de victimologie

R. Pauwels*

1. Over de geschiedenis van de victimologie

Victimologie is de wetenschappelijke studie van slachtoffers waarbij in het bijzonder aandacht wordt geschonken aan slachtoffers van delicten. De eerste aanzet tot deze studie werd ongetwijfeld gegeven door het boek van Von Hentig *The Criminal and his Victim*, dat in 1948 werd gepubliceerd door de Yale University Press.¹ Vóór de jaren '40 komen in de criminologische literatuur slechts enkele passages voor die over het slachtoffer handelen. Zo kwam Jesse in zijn studie *Murder and its Motives* tot de conclusie dat diegenen die zich laten vermoorden zonder twijfel tot een speciaal "ras" behoren.²

De eerste victimologen bleven zich verder verdiepen in soortgelijke problemen. Sommigen onder hen zochten naar de verdeling van schuld en verantwoordelijkheid. Zo waagde Mendelsohn zich in 1956, vanuit een moreel en juridisch standpunt, aan een classificatie van de mogelijke relaties van schuld tussen de dader en het slachtoffer.³ Anderen concentreerden zich op de modellen van slachtoffer-daderrelaties. Von Hentig ontwikkelde bv. drie fundamentele concepten die later (1954) door Ellenberger gepreciseerd werden: "The Doer-Sufferer", "The Potential Victim" en "The Subject-Object"-relaties.^{4 7} Verscheidene victimologen bogen zich ook over het probleem van de oorzakelijke rol van het slachtoffer. In tegenstelling tot statische concepten als "victim vulnerability" en "victim proneness" introduceerde Wolfgang in zijn studie van strafbare doodslag in Philadelphia het meer dynamische concept "victim precipitation", dat moet dienen tot een beter begrip van de totstandkoming van het bepaalde delict dat in die bepaalde situatie wordt gepleegd.⁶ Dit begrip werd in het algemeen aanvaard bij de verklaring

* licentiaat criminologie.

1. Von Hentig, H., *The Criminal and His Victim*. Yale University Press, New Haven, 1948.

2. Jesse, F.T., *Murder and Its Motives*. In: *Cahier de Criminologie et de Pathologie Sociale, Contributions aux Etudes Victimologiques*, U.C.L., n° 4, 1973.

3. Mendelsohn, B., *Victimologie*. *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique*, Vol. 10, n° 2, Avril-Juin, 1956.

4. Von Hentig, H., *Ibid.*, Deel IV: *The Contribution of the Victim to the Genesis of Crime*.

5. Ellenberger, H., *Psychological Relationships between the Criminal and His Victim*. *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique*, 1954, n° 2, p. 103-121.

6. Wolfgang, M.E., *Patterns in Criminal Homicide*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1958.

van crimineel gedrag, om aan te duiden dat het slachtoffer op enigerlei wijze heeft bijgedragen aan zijn slachtofferschap.

Voorts was er aanvankelijk een begin van discussie over mogelijke percepties van de dader ten aanzien van het slachtoffer. In *The Professional Thief* gaf Sutherland een goede beschrijving van de stereotypen die daders hebben van hun slachtoffers: "... Suckers who are gloating over their prospective gain... with larceny in their souls and with little sympathy for those they are hoping to beat".⁷

Alles wel beschouwd zou men kunnen stellen dat het prille begin van de victimologie veel overeenkomst vertoont met de vroege criminologie. De eerste victimologische studies waren, evenals de criminologische, voornamelijk ethiologisch gericht. Vanuit de rol van het slachtoffer poogden zij ethiologische verklaringen te vinden voor crimineel gedrag. Op basis van bijzondere kenmerken van het slachtoffer ontwikkelden zij typologieën als die van Von Hentig die, qua theorie en methode van onderzoek, veel gelijkenis vertonen met die van Lombroso e.a. Tenslotte was de victimologie, evenals de vroegere criminologie, essentieel de studie van specifieke misdrijven: de victimologie van geweld-, sexuele en vermogensdelicten, de victimologie van moord, verkrachting, diefstal en fraude. Minder dan een eeuw geleden discussieerden de criminologen over het object van hun wetenschap en over hun positie ten opzichte van het strafrecht. Nog steeds stellen victimologen zich dezelfde vragen: zij die een eng slachtofferconcept (enkel slachtoffers van delicten) voorstaan, zien de victimologie als een geïntegreerd deel van de criminologie, terwijl de woordvoerders van een ruimer slachtofferconcept kiezen voor een zelfstandige discipline.⁸

Toch kunnen deze vroegere ontwikkelingen binnen de victimologie worden gezien als een eerste bijdrage tot de criminologische theorievorming, nl. als een poging tot het opzetten van een dubbel raamwerk voor de studie van criminaliteit, als een eerste stap tot een alternatief voor de traditionele één-dimensionele benadering van de misdaad vanuit de dader. Wegens een grondige wijziging in de victimologische studie is deze alternatieve benadering echter niet nader uitgewerkt.

2. De tegenwoordige victimologie

Fattah noemt deze wijziging een metamorfose van de "Victimology of the act" in een "Victimology of the action".⁹ Aan de vroegere victimologen wordt, terecht of niet, verweten het slachtoffer te beschuldigen, zijn rol en bijdrage in de genese van het misdrijf te overroepen en te sterk te wijzen op diens verantwoordelijkheid. De huidige victimologische interesse is verschoven van

7. Sutherland, E., *The Professional Thief*. University of Chicago Press, 1937.

8. Fiselier, J.P.S. & Bruinsma, G.P., *Victimologie of het empirisme ten voeten uit*. Tijdschrift voor Criminologie, 21° jrg., juli-aug. 1979, p. 182-187.

9. Fattah, E.A., *Some Recent Theoretical Developments in Victimology (Paper)*. Eight International Congress of Criminology, Lisbon, sept. 1978.

die "primaire victimisatie" naar de "secundaire victimisatie". De aandacht gaat niet langer naar de oorzakelijke rol, maar naar de noden van het slachtoffer. In plaats van de functionele verantwoordelijkheid van het slachtoffer wordt de sociale verantwoordelijkheid voor het slachtoffer benadrukt. Terwijl de vroegere victimologie in wezen de studie was van specifieke misdrijven is de huidige victimologie veel meer begaan met preventieve of hulpverlenende acties voor het slachtoffer. Vandaar is het ook niet verwonderlijk dat de theoretische ontwikkelingen recentelijk worden overschaduwd door belangrijke praktische bijdragen, die tot doel hebben de positie van het slachtoffer te verzachten en hulpverlenende initiatieven op te zetten voor het slachtoffer.

Hierna zullen eerst de recente ontwikkelingen in de victimologie worden beschreven in relatie tot een aantal belangrijke ontwikkelingen in de criminologie. Vervolgens zullen de verschillende onderzoeksmethoden die worden gebruikt in de victimologie, worden besproken.

2.1. De voornaamste thema's in het victimologisch onderzoek

Het klassieke criminologische onderzoek zocht naar de oorzaken van delinquent gedrag. Dit voornamelijk etiologisch gerichte onderzoek vertrok echter van een twijfelachtige vooronderstelling, nl. dat er een intrinsiek verschil zou zijn tussen criminelen en niet-criminelen. De latere criminologie veroordeelde dit onderscheid ten gronde en voerde vier belangrijke kritieken tegen de etiologie aan : de conceptuele onduidelijkheid, de methodologische gebreken, de aanwijsbare inefficiëntie en de ideologische ambiguïteit.¹⁰ Het eerste victimologisch onderzoek kreeg gelijkaardige kritieken te verduren. Een goede illustratie hiervan zijn de bezwaren tegen het concept "victim precipitation". Sommige van de kritieken betreffen enkel de operationalisering van het begrip. Andere gaan in tegen de achterliggende causaliteitsgedachte en het veronderstelde vermogen tot verklaren. Eén van de tegenwerpingen is dat het concept zou berusten op een cirkelredenering : de victimoloog weet dat er een slachtoffer is van crimineel gedrag, hij benoemt de gedragingen die aan het delict voorafgingen als misdaad-bevorderend en verklaart tenslotte het crimineel gedrag door te wijzen op de misdaad-bevorderende houding van het slachtoffer.¹¹

Mede onder invloed van deze kritieken gingen heel wat criminologen het verschijnsel criminaliteit niet langer zien als een "ziekte" maar trachtten zij het te plaatsen binnen een bredere psychologische en/of maatschappelijke context. Voorbeelden hiervan zijn de labeling- en stigmatiseringstheorieën, het symbolisch interactionisme en de neo-marxistische theorieën. En ook de victimologie ging geleidelijk aan meer aandacht schenken aan interactiesystemen, -patronen en modellen, aan attitudes en rollen, en aan de maatschappelijke processen die het verschijnsel criminaliteit omgeven.

10. Zie ook Walgrave, L., Uitgeleide aan de Jeugdbescherming. Werkdocumenten van het Centrum voor Interdisciplinaire Studie van de strafrechtsbedeling, K.U.Leuven, 1978, p. 32-40.

11. Verdere discussie rond dit concept vindt men bij Fiselier, J.P.S. & Bruinsma, G.P., Ibid., p. 183-184.

Criminologen hebben gewezen op de belangrijke functies die attitudes en percepties vervullen in de rationaliserings- en selectieprocessen van daders ten opzichte van hun werkelijke en potentiële slachtoffers.

De huidige victimologische typologieën nu, sluiten in tegenstelling tot vroeger toen ze enkel betrekking hadden op de reële verhoudingen, deze wederzijdse attitudes en percepties in. Auteurs als Sutherland, Sykes & Matza gaven daartoe een eerste aanzet.¹² Momenteel onderzoekt men o.a. de culturele invloed op deze percepties. Het concept van "cultureel gelegitimeerd slachtoffer" is hier een belangrijke bijdrage: de samenleving kan, door het stigmatiseren van bepaalde individuen en groepen, hun slachtofferschap legitimeren en hen aldus bestempelen als cultureel aanvaardbare objecten van criminele daden. Weiss & Borgess gebruikten voor het eerst (1973) deze term om slachtoffers van verkrachting te beschrijven: een door mannen gedomineerde samenleving neigt ertoe de vrouw te bestempelen als een gelegitimeerd object van victimisering.¹³ Een andere categorie die in dit verband veelvuldig wordt gehanteerd, is die van het zogenaamde "schuldige slachtoffer". Hier gaat het niet zozeer om het ex post facto toeschrijven van schuld en verantwoordelijkheid aan het slachtoffer maar wordt eerder bedoeld op de techniek van "blaming the victim". Zulk een techniek wordt bijvoorbeeld nogal 'ns gebruikt bij volkerenmoord. Het plegen van dit delict wordt vaak voorafgegaan door de beschuldiging aan het adres van een bepaalde minderheidsgroep dat zij de oorzaak is van alle mogelijke sociale of economische kwalen, waardoor alle medelijden met deze groep wordt geëlimineerd. Dit leidt er vervolgens toe dat de uitroeiing van die groep niet alleen wordt gezien als gewenst en nuttig, maar zelfs als noodzakelijk en rechtvaardig.

Het onderzoek van de attitudes van het slachtoffer ten opzichte van de dader bevindt zich nog in het beginstadium. Deze attitudes zijn het best te onderzoeken bij delicten waarbij enige persoonlijke interactie tussen de dader en het slachtoffer heeft plaatsgevonden. Zo zijn er een aantal attitude-onderzoeken gedaan bij personen die concentratiekampen hebben overleefd. Recent is de belangstelling voor onderzoek van slachtoffers van terroristenaanvallen, gijzelings- en kapingsacties. Hieruit blijkt dat het slachtoffer vaak op een eerder positieve emotionele manier reageert. Verklaringen hiervoor worden gezocht in de wederzijdse staat van afhankelijkheid van daders en slachtoffers, in dankbaarheidsgevoelens van de overlevenden omdat de agressors hun leven spaarden en in Freud's "identificatie met de agressor". Het Stockholmsyndroom refereert aldus naar een dramatische en onverwacht af-

12. Sutherland, E., *Ibid.*, op. cit. Sykes, G. & Matza, D., *Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency*. American Sociological Review, Vol. 22, 1957, p. 664-670.

13. Weiss, K. & Borgess, S., *Victimology and Rape: The Case of the Legitimate Victim*. Issues in Criminology, Vol. 8, 1973, p. 71-115.

fectieve band tussen gijzelaars en gegijzelden; het Hijackeesyndroom doet zich voor bij de passagiers van gekeerde vlieg- en voertuigen.¹⁴

Rationalisatie- en selectieprocessen

Misdrijven tegen individuele slachtoffers veroorzaken steeds fysieke, psychische, morele en/of materiële schade. De daders van deze delicten blijken niet ongevoelig te zijn voor het lijden van hun slachtoffers. De schuldgevoelens en het berouw trachten zij zoveel mogelijk te voorkomen of te neutraliseren.

In verband met deze gevoelens is het reeds een hele tijd bekend dat de dader ten opzichte van het slachtoffer zijn fysieke nabijheid moet verminderen en zijn affectieve weerstand moet verhogen om bepaalde delicten te kunnen plegen. Sympathie of bezorgdheid voor en bewustzijn van het lijden van het slachtoffer blijken volgens laboratoriumstudies krachten te zijn die remmend inwerken op de dader. Milgram bestudeerde zo het effect van de fysieke nabijheid op personen, die anderen op bevel elektrische shocks moeten toedienen.¹⁵

In de studies rond het neutraliserings- of "desensitization"-proces is de aandacht gericht op het slachtoffer als object van auto-legitimering.¹⁶ De legitimering van de daad en de ontkenning van het slachtoffer-zijn vormen belangrijke neutraliseringsmechanismen voor de dader.¹⁷

Op zoek naar nieuwe preventietechnieken

De penologie, een onderdeel van de toegepaste criminologie, heeft haar onderwerp verruimd van de studie van de vrijheidsberoving tot de studie van de bestraffing in het algemeen. Penologen hebben o.a. uitgebreid onderzoek gedaan naar de algemene en bijzondere effecten van de diverse strafrechtelijke sancties. Hieruit resulteerde een grondig scepticisme ten aanzien van de doeltreffendheid van bestraffing en reclassering en de vraag naar betere preventietechnieken.

Een aangepaste reclassering zou misschien kunnen worden verwezenlijkt via technieken die de dader gevoelig maken voor de aanwezigheid van het slachtoffer en zijn lijden. Herstel van de geleden schade kan een middel zijn om dit te bereiken. Victimologen benadrukken tevens de behoefte aan preventie die niet langer exclusief is gericht op de dader maar die, integendeel, vertrekt vanuit het slachtoffer. Door te wijzen op het verband tussen het plegen van een misdrijf en de gelegenheid die daartoe wordt geboden, pleiten zij voor technieken, die zijn gericht op het verminderen van mogelijkheden om delicten te plegen. Preventie zou dan bestaan in het nemen van beschermen-

14. Ochberg, R., The Victim of Terrorism. Psychiatric Considerations (Paper). International Seminar on Dimensions of Victimizations in the Context of Terrorist Acts. Evian, 1974, In : Fattah, E.A., Ibid.

15. Milgram, S., Obedience to Authority. Harper and Row, New York, 1974.

16. Sykes, G. & Matza, D., Ibid.

17. Fattah, E.A., The Use of the Victim as an Agent of Self Legitimization. Toward a Dynamic Explanation of Criminal Behavior. Victimology, Vol. 1, 1975, n° 2, p. 29-53.

de, verdedigende en voorzorgsmaatregelen door potentiële slachtoffers of door de politie. Door die maatregelen zou het plegen van een delict moeilijker en minder aantrekkelijk worden.

Onderzoek over victimisering

Criminologen hebben al lang bezwaren geuit tegen officiële criminaliteitscijfers, met name wanneer deze cijfers worden gebruikt voor de bepaling van de aard, de omvang, de ontwikkeling en de verdeling van criminaliteit over de bevolking. Onderzoeken, waarin aan mensen wordt gevraagd hoeveel en welke delicten zij in 'n bepaalde periode hebben gepleegd (self report studies) moesten deze bezwaren enigszins ondervangen. Deze studies brachten o.a. aan het licht dat slechts een miniem gedeelte van alle strafbare gedragingen ook daadwerkelijk worden bestraft. Onder invloed van deze bevindingen en door toedoen van een groeiende interesse (in de jaren '60) voor criminaliteit als een maatschappelijk probleem, hebben criminologen hun studieterrein aanzienlijk uitgebreid :

- Naast de studie van de individuele dader wordt gezocht naar "risicolopende" bevolkingsgroepen en naar de oorzaken van dit risico;
- Factoren die een invloed uitoefenen op de beeldvorming m.b.t. "angst en bezorgdheid voor criminaliteit" bij de bevolking, worden geïdentificeerd;
- De strafrechtelijke selectiemechanismen worden bestudeerd. Hierbij gaat de aandacht o.a. naar factoren die de aangiftebereidheid van de burgers beïnvloeden en naar het functioneren van het strafrechtelijk apparaat;
- Tenslotte worden de effecten onderzocht die het strafrechtelijk systeem heeft op delinquenten die ermee in aanraking komen.

Parallel aan deze ontwikkeling in de criminologie vond ook in de victimologie een verschuiving van de aandacht plaats :

- Hier is de belangstelling verschoven van de studie van bepaalde delicten naar de studie van de victimisering van bevolkingsgroepen die, omwille van bepaalde kenmerken, een groter risico lopen slachtoffer van delicten te worden dan andere groepen;
- De victimologie begon belangrijke bijdragen te leveren aan de studie van de beeldvorming over criminaliteit;
- Er wordt steeds meer aandacht geschonken aan de diverse relaties tussen het slachtoffer en het strafrechtelijk systeem;
- De gevolgen van de victimisering voor het slachtoffer kwamen opnieuw in de belangstelling.

Kwetsbare bevolkingsgroepen

Kinderen, bejaarden en vrouwen zouden, omwille van hun fysieke kwetsbaarheid, meer kans lopen om slachtoffer te worden van welbepaalde vormen van criminaliteit dan andere categorieën van de bevolking. Wat het verschijnsel van de kindermishandeling betreft verkeren de huidige verklaringen nog in een impressionistisch stadium. Verder onderzoek lijkt hier noodzakelijk om verklaringen te vinden, interventiestrategieën te ontwikkelen en preventieve

hulp uit te bouwen. Studies over bejaarden gaan vooral over drie aspecten : de specifieke kwetsbaarheid, de mogelijks overdreven en intense angst om slachtoffer te worden, en de fysieke, emotionele en financiële gevolgen van slachtofferschap bij bejaarden. Verkrachting en mishandeling zijn twee populaire onderwerpen in de studie van slachtofferschap van vrouwen. Deze studies leggen vooral de nadruk op het feit dat de ondergeschikte rol van de vrouw en haar specifieke kwetsbaarheid het gevolg zijn van een overwegend mannelijke samenleving.

Misdrijven tegen sociaal gestigmatiseerde groepen genieten dan niet zo'n ruime victimologische belangstelling. Toch verschenen er reeds een aantal publicaties over slachtofferschap van geesteszieken, van opgesloten huisgenoten, van alcoholisten en drugverslaafden, van homoseksuelen en van prostituées.¹⁸ Enkele recente studies handelen over minderheden als slachtoffer (massaal of individueel) van misdrijven.¹⁹

Hoewel er reeds een en ander bekend is over "slachtofferkwetsbaarheid", "slachtoffervatbaarheid" en de selectieprocessen van daders, blijft het verschijnsel "slachtofferrecidivisme" een verwaarloosd studiegebied. Juist zoals criminologische studies onthullen dat een kleine groep delinquenten verantwoordelijk is voor het merendeel van alle meer ernstige traditionele criminaliteit, blijkt uit onderzoek o.a. dat hun slachtoffers eveneens in bepaalde groepen, categorieën of klassen thuishoren.²⁰ Men spreekt hier van individuen die "victim prone" zijn. Wegens felle kritieken op het concept van "slachtofferrecidivisme" worden er echter geen pogingen meer ondernomen om methoden te ontwikkelen voor de voorspelling van dit recidivisme. Voor-noemde kritieken gaan vaak uit van de onmogelijkheid om crimineel recidivisme met enige graad van juistheid te voorspellen.

Bezorgdheid over criminaliteit en angst voor victimisering

Furstenberg onderstreepte voor het eerst (1973) dat "bezorgdheid over criminaliteit" en "angst voor victimisering" twee onderscheiden reacties zijn die geen (directe) relatie met elkaar vertonen. Voordien werden deze begrippen door vele onderzoekers als synoniemen gebruikt.²¹ Het effect van werkelijk slachtofferschap op de "angst voor criminaliteit" wordt o.a. onderzocht via de *victim surveys*. De tot hiertoe bekende resultaten zijn zeker niet één-duidig : enkele auteurs menen dat angst voor criminaliteit niet direct verbon-

18. Literatuur over geesteszieken en opgesloten huisgenoten vindt men in : Drapkin, 1976; Dinitz et. al., 1974 en 1977; Bartollas, 1977. Over homoseksuelen en prostituées : Bandini & Filaura, 1964; Witsche, 1961; Schramm & Kaiser, 1962; Sagarin & Mac Namara, 1975; Jennings, 1976. Over alcoholisten en drugverslaafden : Fattah & Raic, 1971 : Zahn & Bencivengo, 1974 en 1975; Zahn, 1975.

19. Literatuur over de studie van minderheden als slachtoffers van misdrijven vindt men in : Cormier, 1966; Dadian, 1974 en 1975 en 1976; Mendelsohn, 1968.

20. Fattah, E.A., Some Recent Theoretical Developments in Victimology, p. 29.

21. Furstenberg, F., jr., Public Reaction to Crime in the Streets. The American Scholar, Vol. 40, 1971, n° 4, 601-610.

den is met reëel slachtofferschap terwijl anderen het tegengestelde beweren.^{22 23}

Slachtoffers en het strafrechtelijk systeem

Victimiseringsonderzoeken, die evenals de *self report studies* handelen over de niet-geregistreerde criminaliteit, brachten tevens factoren aan het licht die de aangiftebereidheid van de burgers zouden beïnvloeden. Zo zou o.a. de ernst van het misdrijf een belangrijke rol spelen.²⁴ Uit experimenteel onderzoek bij omstaanders blijkt dat ook advies van anderen en de vroegere ervaring met aangeven een positieve rol spelen.²⁵ Er zijn een aantal pogingen ondernomen om de effecten te bestuderen van hulpverleningsprogramma's op het aangiftegedrag. De eerste bevindingen zijn evenwel eerder negatief.²⁶

Parallel aan de groeiende belangstelling voor het slachtoffer gaat de aandacht uit naar de rol van het slachtoffer in het strafrechtsbedelingssysteem. Een aantal onderzoeken toont aan dat het slachtoffer, buiten zijn beslissing om al dan niet aan te geven en buiten het geval van wettelijke uitlokking, ook invloed kan uitoefenen op het strafproces door de manier waarop hij zichzelf gedraagt als getuige en door de wijze waarop hij wordt beoordeeld door de vertegenwoordigers van het strafrechtelijk systeem. Uit de eerste bevindingen blijkt duidelijk dat het slachtoffer, evenals de dader, een belangrijke, zij het informele, rol speelt in het besluitvormingsproces.²⁷

De gevolgen van victimisering

De oude literatuur over de gevolgen van slachtofferschap ging enkel over de slachtoffers van sexuele delicten, van kindermishandeling en van incest. In deze tijd van groeiende bezorgdheid voor het slachtoffer is er opnieuw vraag naar onderzoek rond het psychologisch effect van misdrijven om, liever nog voor het slachtoffer dan voor de dader, de nodige psychiatrische en psychologische voorzieningen te treffen. Het is duidelijk dat deze gevolgen zullen variëren volgens een groot aantal persoonlijkheids- en situationele variabelen en dat ze zeker niet eenvoudig kunnen worden veralgemeend. Uit onderzoek van geweldmisdrijven blijkt dat de eerste en onmiddellijke gevolgen drama-

22. Zie o.a. de onderzoeksresultaten van Fiselier, J.P.S. en R.F. Sparks et al.

23. Kleinman, P. & David, D.S., *Victimization and Perception of Crime in a Ghetto Community*. *Criminology*, Vol. 11, Nov., p. 307-343.

24. Fiselier, J.P.S., *Slachtoffers van Delicten; Een onderzoek naar verborgen Criminaliteit*, Ars Aequi Libri, Utrecht, 1978.

25. International Study Institute on Victimology. *Conclusions and Recommendations*. *Victimology*, Vol. 1, 1975, n° 1, p. 130-152.

26. Doerner, W.G., *An Examination of the Alleged Latent Effects of Victim Compensation Programs upon Crime Reporting*. *Journal of the American Criminal Justice Association*, Vol. 41, n° 1, p. 71-76.

27. Wolfgang, M.E. & Riedl, M., *Race, Judicial Discretion and the Death Penalty*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 407, p. 119-133.

tisch en ingrijpend kunnen zijn, doch dat het slachtoffer zich op langere termijn, met weinig of geen psychologische schade, volledig kan herstellen.²⁸

Slachtofferervaringen zouden aan het slachtoffer ook de nodige motivaties en rechtvaardigingen kunnen bieden om pleger van delicten te worden. Clinisch georiënteerde criminologen observeerden hoe vroeger slachtofferschap verdovend kan inwerken op de remmingen in de persoonlijkheid, waardoor de stap naar het daderschap gemakkelijker wordt gezet.²⁹ Terroristen, bijvoorbeeld, zouden zichzelf vaak beschouwen als slachtoffer en ook in het algemeen meer gevoelig zijn voor onrecht dan anderen. Dit gevoel en het vermeend slachtofferschap zouden belangrijke mechanismen vormen in het proces om hun daden voor zichzelf te rechtvaardigen.

Hoewel er reeds heel wat aandacht wordt besteed aan de gevolgen van het slachtofferschap is er nog maar weinig geweten over de wijze waarop een individu, dat zich in een criminogene of victimogene situatie bevindt, de gevolgen van die situatie tot een minimum kan herleiden. Ondanks de recente vloed van literatuur over verkrachting bijvoorbeeld zijn er slechts kleine pogingen ondernomen om te bepalen hoe vrouwen zich het best kunnen onttrekken aan potentiële verkrachters. Curtis geeft, naast een literatuuroverzicht, enige methodische overwegingen die nuttig kunnen zijn bij de ontwikkeling van een theorie over de reactie van vrouwen op verkrachting.³⁰ Men zou inderdaad kunnen nagaan of en hoe uiteenlopende slachtofferreacties samenhangen met verschillende persoonlijkheidstypen en met verschillende victimiseringskansen om van hieruit adviezen te ontwikkelen voor potentiële slachtoffers.

2.2. *De onderzoeksmethoden in de victimologie*

De victimologie is als jonge discipline sterk gebonden aan de diverse wetenschappen van waaruit ze ontstaan is. Zij ontleent haar onderzoeksmethoden aan de criminologie, de sociologie, de sociale psychologie en het recht.

Voor elke nieuwe ervaringswetenschap is het eveneens van belang om, met betrekking tot het te bestuderen gedrag, een hoeveelheid empirische gegevens te verzamelen die, samen met een zekere voorwetenschappelijke kennis, noodzakelijk zijn om tot theorievorming te komen.³¹ Een belangrijk deel van het victimologisch onderzoek is momenteel ook gericht op het inventariseren van deze empirische kennis.

De analyse van bestaand materiaal, het experimenteel labo- en veldonderzoek, de kwantitatieve observatie, maar vooral de niet-quantitatieve methode en de surveytechniek vormen de meest belangrijke onderzoeksmethoden in victimologie.

28. Lejeune, R. & Alex, M., *On Being Mugged : The Event and Its Aftermath*. Urban Life and Culture, Vol. 2, 1973, n° 3, p. 259-282.

29. Lejeune, R. & Alex, M., op. cit.

30. Curtis, L., *Toward a theory of Response to Rape : Some Methodological Considerations*. In : Viano, E. et. al., *Victims and Society*. Visage Press, Washington, 1976, p. 220-229.

31. Fiselier, J.P.S. & Bruinsma, G.P., op. cit.

De analyse van bestaand materiaal (politie-, rechtbank-, hospitaal- en verzekeringsgegevens) wordt o.a. gebruikt voor macro-sociaal onderzoek waarbij de criminaliteitscijfers in verband worden gebracht met werkloosheidscijfers en andere conjuncturele en demografische gegevens.³² Een dergelijke analyse is vaak onvolledig en minder geldig, alleen al omdat het basismateriaal oorspronkelijk voor andere dan wetenschappelijke doeleinden werd verzameld. Dit materiaal vormt echter wel een belangrijke bron voor het onderzoek naar de wijze waarop instanties, die met slachtoffers van criminaliteit geconfronteerd worden, functioneren. Een illustratie hiervan is de analyse van politiedossiers van New York die aantoonde dat nauwelijks twee procent van de aangegeven straatmisdrijven resulteerden in een arrestatie.³³

Via het *experimenteel labo- en veldonderzoek* doen victimologen onderzoek omtrent de vraag waarom mensen voor zichzelf of voor anderen een beroep doen op de politie, naar de wijze waarop strafrechtelijke functionarissen en anderen reageren op de noden van het slachtoffer en naar de (in) effectiviteit van mogelijke actie- of hulpverleningsprogramma's. De resultaten van dit soort onderzoek zijn niet zonder meer generaliseerbaar. Zij geven immers de relaties aan tussen een beperkt aantal (controleerbare) variabelen. Het door Milgram uitgevoerde onderzoek is een typisch voorbeeld van experimenteel labo-onderzoek.³⁴ In *Streetcrime in Eighteen American Cities : a national Field Experiment* werd een veel voorkomend straatmisdrijf, nl. het inbreken in een geparkeerde auto, nagebootst, terwijl de observators de reacties noteerden van de omstaanders.³⁵

Sykes gebruikte de *kwantitatieve observatiemethode* om het optreden van de stedelijke politie ten opzichte van bejaarden te bestuderen.³⁶ In twee Amerikaanse steden werd de politie door observators vergezeld. Dezen noteerden op een systematische wijze de reden en de plaats van elke ontmoeting. De inhoud van de emotionaliteit van het gebeuren, bijzondere gedragingen, het resultaat van elke ontmoeting en andere variabelen werden zorgvuldig geclassificeerd. Dit type onderzoek, dat relatief goedkoop is, is minder geschikt voor het opsporen van causale relaties. Vermits het niet-reactief onderzoek is – het beschrijft enkel het huidige gedrag – scheidt het mogelijk minder ethische problemen.³⁷

De voornaamste *niet-kwantitatieve methoden* zijn de gevalstudie en het participierend observatie-onderzoek. De gevalstudies hebben vooral betrekking op de wijze waarop mensen slachtoffer worden van criminaliteit. Zie bv. de onderzoeken naar verkrachting. Veel van deze studies zijn enkel beschrijvend

32. Fiselier, J.P.S., Methoden van onderzoek in de victimologie. Tijdschrift voor Criminologie, 17e jrg., dec. 1975, p. 241-248.

33. Takooshian, H. & Bodinger, H., Straatmisdad in achttien Amerikaanse steden : een landelijk veldonderzoek. Justitiële Verkenningen, 1980, p. 34-40.

34. Zie p. 23.

35. Takooshian, H. & Bodinger, H., op. cit.

36. Sykes, R.E., The Urban Police Function in Regard to the Elderly; a Special Case of Police Community Relations. In : Coldsmith, J. & Godsmith, S., Crime and the Elderly. Lexington Books, 1976, p. 127.

37. Viano, E.C., et. al., Victims and Society. Visage Press, Washington D.C., 1976, p. 606.

en beperken zich tot sensationele (mishandeling, sexuele delicten) of relatief weinig voorkomende delicten (moord). Wanneer ze echter boven dit louter beschrijvende niveau uitstijgen zijn zij meer geschikt voor generaliserende uitspraken en dus ook voor theorievorming.

Dat de kenmerken van het slachtoffer van invloed kunnen zijn op de beslissingen van strafrechtelijke functionarissen werd o.a. vastgesteld via participerende observatie. In het onderzoek *Rape : the Victim and the Criminal Justice System* vergezelden de onderzoekers bv. het slachtoffer, dat beslist had aangifte te doen, naar de rechtbank.³⁸ Eén nadeel van dergelijke studies is dat hun resultaten vrij veel ruimte laten voor interpretatie door de onderzoekers.

De victimization survey of victim survey is een vrij nieuwe toepassing van een reeds lang ontwikkelde sociologische onderzoekstechniek : de "social survey". Aan een representatief geachte steekproef van de bevolking in een bepaald gebied, worden vragen gesteld over specifieke delicten die, in de loop van een welbepaalde referentieperiode, mogelijks t.a.v. werden gepleegd. De victim survey heeft dus een retrospectief karakter : er wordt informatie gevraagd die betrekking heeft op het verleden. Omdat dit type onderzoek zo'n voorname plaats inneemt in de victimologie, wordt het hierna apart besproken.

3. Ontwikkeling, doeleinde en overzicht van de victim surveys

3.1. De ontwikkeling van de victim survey als onderzoeksmethode

De eerste ontwikkelingen van de victim survey zijn slechts gedeeltelijk toe te schrijven aan een verhoogde belangstelling voor het slachtoffer-als-slachtoffer. Evenals de *self report studies* werd het victim survey in de eerste plaats gebruikt om de bezwaren tegen de officieel geregistreerde criminaliteitscijfers te ondervangen. Deze cijfers werden, sinds hun publicatie op het einde van de 19e eeuw, als een onbetrouwbaar uitgangspunt voor onderzoek en beleid beschouwd. Onbetrouwbaar, omdat heel wat strafbare gedragingen nooit gerapporteerd, vervolgd of geregistreerd werden. Vandaar dat sommige criminologen kritiek leverden op hun collega's die via gerechtelijke statistieken naar factoren zochten die de schommelingen in het criminaliteitsniveau veroorzaken. Zij stelden zich tevens vragen m.b.t. de geldigheid van theorieën die de gerechtelijke statistieken als verklaringsmodel gebruiken.³⁹ Ook benadrukten zij de onbruikbaarheid van deze cijfers als graadmeters voor de sociale stabiliteit van de bevolking, als basis voor de feitelijke taak van het

38. Burgess, A.W. & Holmström, L.L., *Rape : The Victim and the Criminal Justice System*. In : Drapkin, I. & Viano, E.C., *Victimology : A New Focus, Volume III : Crimes, Victims and Justice*. Lexington Books, 1975.

39. Fiselier, J.P.S., *Slachtoffers van Delicten. Een onderzoek naar verborgen criminaliteit*, p. 2-6.

strafrechtelijk systeem en als middel voor de evaluatie van overheidsmaatregelen.⁴⁰

De hele kwestie is uiteindelijk te herleiden tot een verschillende definiëring van criminaliteit. De *institutionalists*, die criminaliteit definieerden in termen van een georganiseerde sociale reactie, stonden tegenover de uiteindelijk zegevierende *realists* die de voorkeur gaven aan politiecijfers omdat zij mogelijk een nauwkeuriger beeld gaven van de in werkelijkheid gepleegde criminaliteit.⁴¹ Doch direct na het aanvaarden van de politiecijfers groeide het besef dat ook deze gegevens in belangrijke mate afhankelijk zijn van de aangiftebereidheid van de bevolking en dat zij, evenals de gerechtelijke statistieken, de eindsom vormen van een complexe opeenvolging van sociale en organisationele processen. Sindsdien worden de officiële criminaliteitscijfers niet langer meer algemeen aanvaard als een beeld van de reële criminaliteit in de samenleving. Onderzoekers die uitspraken willen doen over de aard, de omvang en de verdeling van criminaliteit gaan daartoe zelf hun cijfers verzamelen.

Aanvankelijk gebeurde dit via schattingen op basis van cijfers, die door andere instanties werden verzameld. Men schatte bijvoorbeeld het aantal winkeldiefstallen op basis van cijfers, verzameld door warenhuizen. Met behulp van de *self report methode* worden steekproefgewijze categorieën van de bevolking (vooral adolescenten en schoolkinderen) bevraagd over misdrijven die ze zelf hebben gepleegd. Middels de *victim survey methode* tenslotte poogt de onderzoeker de in werkelijkheid gepleegde criminaliteit te meten door de mogelijke slachtoffers daarover te ondervragen. De slachtoffers worden hier dus gebruikt als "melders" van criminaliteit. Deze oorspronkelijke opzet van de victim survey hoort eerder thuis in het criminologische dan in het victimologische onderzoek.

3.2. De doeleinden van de victim survey

Het nu volgende is slechts een poging om de diverse doeleinden van de victim survey te situeren binnen het criminologische en binnen het victimologische onderzoek.

Victim surveys, die voornamelijk handelen over de aard, de omvang, de verdeling en de ontwikkeling van criminaliteit waarbij individualiseerbare slachtoffers zijn betrokken, zijn, zoals hiervoor al werd betoogd, eigenlijk vormen van criminologisch onderzoek waarbij men met behulp van slachtoffereigenschappen bepaalde aspecten van criminaliteit tracht te duiden.

Victimologisch zijn eerder die victim surveys waarin de definiëring en de ontwikkeling van het slachtofferbegrip centraal wordt gesteld. Hiertoe kan worden gedacht aan onderzoek naar :

– karakteristieken of eigenschappen van het slachtoffer en verhouding van het slachtoffer tot de dader;

40. Zwanenburg, M. & Bruinsma, G.P., Beleidsonderzoeken nader geanalyseerd. Delict en Delinkwent, 7e jrg., 1977, p. 5-14.

41. Fiselier, J.P.S., Slachtoffers van Delicten, p. 3.

- de bijdrage van het slachtoffer aan zijn slachtofferschap;
- de omstandigheden waarin de victimisering plaats vindt en de aard van de victimalisering;
- het voorkomen en de verdeling van slachtofferschap onder de bevolking;
- de gevolgen van delicten voor het slachtoffer;
- de vraag in hoeverre huidige slachtofferervaringen de opvatting over het criminaliteitsvraagstuk beïnvloeden.

Een tweede vorm van victimologisch survey-onderzoek is de studie van het slachtoffer vanuit het oogpunt van sociale controle; het onderzoek naar het verbaliseringsbeleid van de politie sluit nauw hierbij aan. De volgende onderzoeksvragen komen hier aan bod :

- welke criteria legt het slachtoffer aan bij de beoordeling van de gebeurtenissen die hem/haar overkomen ?
- met welke frequentie doen de slachtoffers van verschillende delictsoorten aangifte bij de politie en hoe zijn variaties hierin te verklaren ?
- welke criteria legt de politie aan om de haar ter kennis gekomen delicten al dan niet te noteren, te verbaliseren of te registreren ?

Zuiver victimologisch zijn die victim surveys die zich geheel en al richten op slachtofferpreventie- en hulpverleningsprogramma's. Hier worden criminaliteit en slachtofferschap als een sociaal-politiek probleem benaderd met het oog op het verwerven van inzichten die ook beleidsmatig relevant kunnen zijn. Hier wordt met name onderzocht :

- voor welke bevolkingsgroepen, organisaties en ondernemingen criminaliteit een belangrijk sociaal probleem is. Welke bevolkingsgroepen, organisaties en ondernemingen lopen een relatief groot risico om slachtoffer te worden van criminaliteit ? In welke mate vallen deze groepen samen ? Met de antwoorden op deze vragen wil men relevante informatie verzamelen voor het opzetten van preventieprogramma's;
- deze preventieprogramma's kunnen op hun beurt geëvalueerd worden door middel van de surveytechniek;
- hoe hoog zijn de materiële en immateriële kosten voor slachtoffers van criminaliteit ? Deze kosten kunnen, bij het overwegen van mogelijke hulpverleningsprogramma's, vergeleken worden met kosten die verbonden zijn aan andere sociale problemen;
- hoe is angst voor victimisering en de bezorgdheid over criminaliteit te verklaren en te verminderen ? Deze vraag hoort evenzeer thuis in het criminologisch onderzoek (denken we alleen al aan het onderzoek naar de invloed van de media op de beeldvorming rond criminaliteit).

3.3. *Overzicht van de voornaamste victim surveys*

De eerste victim survey werd uitgevoerd in Denemarken, in 1720. In het stadje Aarhus wenste men in die tijd het juiste aantal gepleegde delicten te kennen.⁴² De idee van de huidige victim surveys komt vermoedelijk van Antilla

42. In : Kirchhoff, G.F. & Sessar, K., Ein Reader zur Viktimologie. Studien Verslag Dr. Norbart Brockmeyer, Bochum, 1980, p. 95 en 159.

en werd overgenomen door Biderman in 1965.⁴³ Ten behoeve van de Amerikaanse *President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice* werden een drietal onderzoeken ondernomen door Biderman, Reiss en Ennis.⁴⁴ Deze onderzoeken leidden tot het groots opgezette project *The National Crime Panel* waarin twee deelprojecten zijn voorzien. Ten eerste wordt een continu-onderzoek uitgevoerd bij een representatieve steekproef van 80.000 huishoudens en van 29.000 bedrijven. Deze worden eens in de zes maanden benaderd. Het tweede project wordt uitgevoerd in 35 grote steden, waarbij in elke stad een representatieve steekproef van huishoudens en bedrijven minstens om de twee jaar wordt geïnterviewd. Uit heel dit project, dat startte in 1973, vloeiden reeds diverse publicaties voort. In Australië en Canada worden gelijkaardige projecten uitgevoerd.

In Europa werden de eerste victim surveys uitgevoerd in 1972. De Scandinavische landen ondernamen toen een vergelijkend onderzoek naar de slachtoffers van geweldsmisdrijven.⁴⁵ In Engeland (Londen) werd een victim survey ondernomen door Sparks, Genn en Dodd, dat voornamelijk gericht was op de methodologische verfijning van deze techniek.⁴⁶ De *Gouvernemental Social Surveys*, een onderdeel van The Office of Population Censuses and Surveys, betrekken regelmatig een aantal vragen over slachtofferschap in hun onderzoeken.

Het *Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum* verbonden aan het Nederlandse *Ministerie van Justitie*, voert sinds 1973, op regelmatige tijdstippen, victim surveys uit.⁴⁷ In 1978 verscheen de studie van Fiselier over het slachtofferschap van delicten bij de Nederlandse bevolking in gemeenten met 25.000 en meer inwoners.⁴⁸ De victim surveys in Duitsland en Zwitserland beperken zich voornamelijk tot een aantal steden of gebieden.⁴⁹ Victim sur-

43. Antilla, I., *The Criminological Significance of Unregistered Criminality*. *Excerpta Criminologica*, Vol. 4, 1964, p. 411-414.

44. Biderman, A.D., *Surveys of Population Samples for Estimating Crime Incidence*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 374, p. 16-33. Ennis, P.H., *Criminal Victimization in the United States: A Report of a National Survey*. *President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, Field Surveys II*, Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 1967. Reiss, A.I., Jr., *Studies in Crime and Law Enforcement in Major Metropolitan Areas*. *President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, Field Surveys III, Vol. 1*, Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 1967.

45. Sveri, K., *Comparative Analyses of Crime by Means of Victim Surveys; the Scandinavian Experience*. *Third Intern. Symposium on Victimology, Muenster, September 1979*.

46. Sparks, R.F., Genn, H.G., Dodd, D.J., *Surveying Victims. A Study of the Measurement of Criminal Victimization, Perception of Crime and Attitudes to Criminal Justice*. John Wiley & Sons, London, 1977.

47. Zie o.a. Van Dijk, J.J.M. & Vianen, A.C., *Omvang en ontwikkeling van de criminaliteit; slachtofferenquêtes 1974-1977*. Ministerie van Justitie, 's Gravenhage, WODC, 1977. Van Dijk, J.J.M. & Steinmetz, C.H.D., *De WODC-slachtofferenquêtes 1974-1979*. Ministerie van Justitie, 's Gravenhage, 1980.

48. Fiselier, J.P.S., *Slachtoffers van Delicten*, op. cit.

49. Zie o.a. Clinard, M.B., *Cities with Little Crime: A Comparative Study of Switzerland with Sweden and the United States*. New York, 1978. Stephan, E., *Die Stuttgarter Opferbefragung*. Wiesbaden, 1976

veys werden ook uitgevoerd in sommige ontwikkelingslanden, o.a. in Tanzania en Indië.⁵⁰

4. Besluit

In de wetenschappelijke arbeid is de polsslag van de samenleving, die momenteel wordt gekenmerkt door een groeiend wantrouwen ten opzichte van sociale voorzieningen en structuren, voelbaar.⁵¹ Omdat criminaliteit, het denken over en het bestrijden van criminaliteit, onherroepelijk deel uitmaken van elke sociale orde, is dit wantrouwen ook merkbaar in het denken van criminologen, sociale wetenschappers en strafrechtelijke functionarissen. Terwijl pleidooien voor decriminalisering, depenalisering en een "humane behandeling van delinquenten" nog met een zeker enthousiasme gehouden worden, wijzen wetenschapslui terzelfdertijd op de gebrekkige efficiëntie van het strafrechtelijk systeem en waarschuwen zij voor de gestadige groei van privé-polities en voor het gevaar van een *Law and Orderbeweging*.⁵² Het is binnen deze maatschappelijk-wetenschappelijke pendelslag dat de nieuwe victimologie gesitueerd dient te worden.

Vermits de victimologie zich hoofdzakelijk richt op slachtoffers van criminaliteit, is zij sterk betrokken op de criminologie. De criminologie, die nog steeds verbonden is met het strafrecht ("no law, no order, no criminology")⁵³, is traditioneel op de dader georiënteerd, juist omdat het strafrecht zich tot doel stelt de wetsovertreders rechtvaardig te beoordelen. Deze verschillende oriëntatie tussen victimologie en criminologie lijkt ons niet alleen het belangrijkste onderscheid tussen beide te zijn, maar vormt tevens een dringende reden tot integratie van deze twee wetenschappelijke disciplines.

Ondanks de wetenschappelijke en beleidsmatige bezorgdheid voor het slachtoffer zijn er tot nu toe slechts weinig pogingen ondernomen om de veelheid aan gegevens, concepten en benaderingen te systematiseren in een aantal onderzoekshypothesen of theorieën. Sommige auteurs wijzen ook op dit tekort aan een eigen theorie en onderzoeksmethode.⁵⁴ Dit gebrek aan theoretische en methodologische bezinning lijkt ons evenwel eerder schijn dan werkelijkheid. De theoretische arbeid is in de criminologie, de sociologie en de psychologie reeds uitgebreid verricht. Zonder de mogelijkheid van een eigen theoretische onderbouw uit te sluiten ben ik, evenals Fiselier, van mening dat

50. Clinard, M.B. & Junger Tas, J., Probleme und Resultate beim Vergleich Übernationaler Victim Surveys. In : Kirchhoff, G.F. & Sessar, K., Ein Reader zur Viktimologie, p. 159-176.

51. Zie ook Van Dijk, J.J.M., Public Attitudes toward Crime in The Netherlands. *Victimology*, Vol. 3, 1978, 3-4, p. 265-273.

52. Wij denken hier aan de definitie die Fiselier geeft van een *Law and Order-beweging*. Het belangrijkste kenmerk van een *Law and Order-beweging* is de bereidheid de fundamentele rechten van het individu in te ruilen voor een als effectief beschouwde bestrijding van de criminaliteit. In : Fiselier, J.P.S., Slachtoffers van Delicten, p. 222.

53. Lilly, R.J. & Jeffrey, W., On the State of Criminology : A Review of a Classic. *Crime and Delinquency*, 1979, p. 95-103.

54. Zie ook Fiselier, J.P.S. & Bruinsma, G.P., p. 185.

de victimologie veeleer haar heil moet zoeken in het aanwenden en het integreren van bestaande theorieën.⁵⁵ Dit theoretisch pluralisme kan het victimologisch onderzoek mogelijk vrijwaren van eventuele, minder geslaagde ontwikkelingen. Het is immers niet denkbeeldig dat een aantal onderzoekers eenvoudigweg hun belangstelling zullen verleggen van de individuele dader naar het individuele slachtoffer zonder bestaande verhoudingen, machtstructuren, sociale en culturele omstandigheden daarbij te betrekken. Concepten als het "cultureel gelegitimeerd slachtoffer" wijzen hier de juiste richting aan.

Het victimologisch onderzoek gaat nog té veel uit van de weinig controversiële en gemakkelijk toepasbare definitie van het direct identificeerbare slachtoffer. De meer subtiële of diffuse, maar daarom niet minder belangrijke slachtoffercategorieën, zoals de slachtoffers van overheidshandelen en van witteboordmisdadigheid, verdienen evenzeer onderzoek. Om deze delicten te bestuderen zullen de victimologen geen gebruik kunnen maken van de huidige victim surveys. Zij zijn niet de geschikte instrumenten daartoe.

De victim surveys hebben echter wel bijgedragen tot een belangrijke verschuiving in het victimologisch onderzoek. Zij hebben namelijk gewezen op de strategische rol van het slachtoffer in de definiëring en de selectie van de daders van criminaliteit. Zij hebben het slachtoffer laten zien als 'n factor van sociale controle. Dit heeft de victimologie aangezet tot het verzamelen van kennis over de samenhang tussen criminaliteit, houdingen en opvattingen over criminaliteit, en de controle op criminaliteit.

Gedurende de relatief korte periode van vijftien jaar werden er enorme bedragen besteed aan victim survey-onderzoek. In de geschiedenis van het sociaal wetenschappelijk onderzoek is het zelden voorgekomen dat zovelen, in zulke korte tijdspanne, zoveel inspanningen leverden aan één enkel onderzoeksgebied. Of deze ontwikkeling betekenisvol is (geweest) voor het wetenschappelijk denken, voor het beleid en voor de samenleving in het algemeen, blijft nog een open vraag.

55. Fiselier, J.P.S. & Bruinsma, p. 186.